

Jan Campert, 'Het lied der achttien dooden', (1941)

Een cel is maar twee meter lang
en nauw twee meter breed,
wel kleiner nog is het stuk grond,
dat ik nu nog niet weet,
maar waar ik naamloos rusten zal,
mijn makkers bovendien,
wij waren achttien in getal,
geen zal den avond zien.

O lieflijkheid van licht en land,
van Holland's vrije kust,
eens door den vijand overmand
had ik geen uur meer rust.
Wat kan een man oprecht en trouw,
nog doen in zulk een tijd?
Hij kust zijn kind,
hij kust zijn vrouw
en strijdt den ijdlen strijd.

Ik wist de taak die ik begon,
een taak van moeiten zwaar,
maar't hart dat het niet laten kon
schuwt nimmer het gevaar;
het weet hoe eenmaal in dit land
de vrijheid werd geeerd,
voordat een vloekbre schennershand
het anders heeft begeerd.

Voordat die eeden breekt en bralt
het miss'lijk stuk bestond
en Holland's landen binnenvalt
en brandschat zijnen grond;
voordat die aanspraak maakt op eer
en zulk Germaansch gerief
ons volk dwong onder zijn beheer
en plunderde als een dief.

De Rattenvanger van Berlijn
pijpt nu zijn melodie,
- zoo waar als ik straks dood zal zijn

de liefste niet meer zie
en niet meer breken zal het brood
en slapen mag met haar-
verwerp al wat hij biedt
of bood die sluwe vogelaar.

Gedenkt die deze woorden leest
mijn makkers in den nood
en die hen nastaan 't allermeest
in hunnen ramspoed groot,
gelijk ook wij hebben gedacht
aan eigen land en volk
- er daagt een dag na elken nacht,
voorbij trekt iedere wolk.

Ik zie hoe't eerste morgenlicht
door 't hooge venster draalt.
Mijn God, maak mij het sterven licht
- en zoo ik heb gefaald
gelijk een elk wel falen kan,
schenk mij dan Uw gena,
opdat ik heenga als een man
als 'k voor de loopen sta.

Gerrit Kouwenaar, drs van schaffelaar', in: *100 gedichten* (1969)

Hoewel de stenen marva van de generaal
over zijn schouder meelas, brak hij
de atjeh-oorlog af, stak hij het socialistisch
ochtendblad op, haast in tranen, daags na
het vervalste sprookje van andersen, genaamd
de kristalnacht

de dood was toen nog niet vertaald
de onsterfelijkheid nog gangbaar in deze taal
maar hij vervoegde het werkwoord doodmaken
enige malen, en dat zaaide ongemak verbazing, zelfs
agitatie in de klas, hij was
een gewone leraar, oh hij had
een uitgesproken naam, maar u lezer
kunt volstaan met van schaffelaar

lexicologisch bekeken zoals hij het zelf
gewoon was, was hij zonder meer laf, ja
zeker, maar pas dik 30
denkt men achteraf en van kostbaar vlees
de schaarste al meedragend toen hier zelfs
de bloedworst nog niet op de bon was, men moest
tegen wil en dank lachen
om zijn bolle betrokken wangen als van
een hamster, al lang vóórdat
er uit zijn mythen en sagen een echte
storm opstak

hij was laf, hij ondervond blijkbaar
van bepaalde trefwoorden bij voorbaat de haast
eetbare inhoud en omvang, hij sprong
vier jaar nadat van dood
en doorslaan nu ook letterlijk sprake

in het huis van bewaring aan de havenstraat
van de 3de ring af

de gemengd gehuwde kalfaktor karl
millimeterend het ontijdig artiestenhaar
van k, wees fluisterend met zijn schaar: dáár
kwam van schaffelaar neer, jongen, hij was
zo goed als plat, oh het spatte
tot hier, godzijdank
vandaag geen transport –

Ed. Hoornik, 'Ex tenebris III', in: *Ex tenebris* (1948).

Banger word ik voor mijn eigen wezen:
Dachau schoof een raster voor mijn ziel.
Daarom schrik ik als ik zit te lezen;
daarom slaap ik in een nachtasiel.

Daarom houd ik sluipend door de straten,
soms voor een vreemde huisdeur stil;
daarom ga ik wat ik liefheb haten,
en ik sla haar die ik strelen wil.

Mijn bestaan hier is een vreemd bestaan:
het is god-zijn en het zelf niet weten,
het is dier-zijn en zichzelf vergeten,
't is van de een in de ander overgaan.
Alle dingen moet ik dubbel maken
om het eigen doodsbeeld kwijt te raken

Remco Campert, JANUARI 1943, in: *Scènes in hotel Morandi* (1983)

Ik liep over het karrespoor
op een krakende winterdag

mijn moeder kwam me tegemoet
figuurtje in de verte

de nacht ervoor droomde ik
dat ik een scheepje zeilen deed

mijn hand streelde het kroos
in de blikerende sloot

het scheepje zeilde naar de overkant
en raakte klem in het oevergras

ik keek op en zag mijn vader
hij stak zijn arm door prikkeldraad

hij keek me smekend aan
mijn vader vroeg aan mij om brood.

***

Op die landweg moeder
hield je me minuten vast

je ogen waren rood
je jas die rook naar stad

de Duitser had per kaart gemeld
mijn vader hij was dood

in Neuengamme bitter oord
daar hadden ze hem vermoord.

***

Ik voelde niets
maar wist dat ik iets voelen moest

keek langs mijn moeders mouw
naar het lokkend bos

pas toen het kon vertelde ik honderduit
over wat me werkelijk bezighield

de strik die ik had gezet
voor het konijnehol

de hut die ik aan het bouwen was

in de boom die niemand kende

eerst later voelde ik pijn
die niet meer overging

die nog mijn lijf doortrekt
nu ik dit schrijf

lang geleden toch dichtbij
de tijd duurt één mens lang

Marc Tritsmans, 'AUGUSTUS 1942', in: *Aanrakingen* (2015)

ze wist dat hij zag dat ze loog
met een kind aan weerszij van haar
paniekerig zwetende lijf in de enige

nog toonbare jurk, de tas met de
zeker al smeltende boter tussen
haar trillende voeten en ze schonk

hem haar glimlach toen ze zag
hoe geloofwaardig hij speelde
dat hier geen vuiltje aan de lucht

en hij fluitend naar de volgende
coupé en uit haar leven verdween
nu ze dit vijftig jaar later aan mij

vertelt, glimlacht ze opnieuw om
zijn jonge, blozende gezicht boven
dat gehate muisgrijze uniform

zon die op glasscherven weerkaatst
zo ontsnapt zelfs uit de donkerste tijden
soms een vreemd helder, hoopvol licht

Sonja Pos, Herhaling': in: *De eigen tijd* (1988)

Nu ik bij de zandbak wil fotograferen

hoe mijn zoontje zich bukt naar de bal
bukt zich in de lens een ander kind
knipt een overleden kodak zomer 1938
de foto van mijn verdwenen neefje
in een schoenendoos bewaard

blijf ik minuten in de zoeker staren
waaruit mijn kind is weggedribbeld
de bal achterna godzijdank

want beter onbespied door
welke toekomst ook
zien hoe hij voetbalt op goed geluk
nu het toch voor eeuwig vrede is

Gerrit Kouwenaar, 'als er geen oorlog is', in: *Het bezit van een ruïne*
(2005)

als er geen oorlog is is men geborgen, huizen
zijn woonachtiger dan greppels sluiers asters, wit

eet alleen, alleen het zwart moet men vasten
men tafelt oneven in zomers als deze, doden

ontleden in andere oorden, eten in woorden
sneeuwt hongerwinters zolang men vlees moet lezen

men kan de telefoon alarmeren, in pillen uittreden
men kan oneindig zijn om zich te verkleinen

buiten op pleinen dreigt vallende stilte, binnen
steeds zachter haarstrelen, nergens is onweer –

*Het Gedicht dat spontaan werd voorgedragen door een vrijwilliger
van het Clemensdomein*

In zijn cel in de Scheveningse gevangenis schrijft Brandsma dit gedicht:

O, Jezus, als ik U aanschouw
Dan leeft weer dat ik van U hou
En dat ook Uw hart mij bemint
Nog wel als Uw bijzondere vriend.

Al vraagt dat mij meer lijdensmoed
Och, alle lijden is mij goed
Omdat ik daardoor U gelijk
En dit de weg is naar Uw Rijk

Ik ben gelukkig in mijn leed
Omdat ik het geen leed meer weet,
Maar 't alleruitverkorenst lot
Dat mij vereent met U, o God.

O laat mij hier maar stil alleen
Het kil en koud zijn om mij heen
En laat geen mensen bij mij toe
't Alleen zijn word ik hier niet moe.

Want Gij. O Jezus, zijt bij mij
Ik was U nimmer zo nabij.
Blijf bij mij, bij mij, Jezus zoet,
Uw bijzijn maakt mij alles goed.